

ՄԱՍԵԱՅԱՂԱԿԷԻ

ԱԻԵՏԱԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ԱՆՁՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ԵՍՈՒԹԻՒՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ.

Ատենով Պարսիկները շատ ծաղկած ու անուանի էին իրենց լաւ բարոյականին ու առաքինութեանը կողմանէ : Յայտնի բան է քէ խօսքս ոչ Կամբիւսի, Արտաշեսի ու Դարեհի նման բազաւորաց ատեններուն համար է, եւ ոչ Աղեքսանդրի յաջորդաց ժամանակին համար որ արեւելեան մեղկութեան մէջ ընկղմած՝ ամեն բան մոռցան. ոչ բարոյական մնաց քովերնին, ոչ մարդավարութիւն եւ ոչ ազատութիւն : Խօսքս Զրադաշտ մոգին յամանակին համար է, այսինքն խիստ հին ատեններուն համար : Այն ժամանակի մոգերը կրօնամոլութենէ հեռու քաշելով՝ կը ջանային սեր ու համարում ստանալ, եւ ոչ քէ փողու հարստութիւն. գիտութեանց լոյսը տարածել կուգին, ոչ քէ մարել անցընել. կըլուսաւորէին զմարդիկ, ոչ քէ կայրէին. Աստուծոյ կըխնկարկէին, ոչ քէ

իշխանաւորաց. բազաւորաց պաշտօններէն շողորբութիւնը հեռու կը բռնէին, ու ճշմարտութիւնը միայն կը մտցընէին հոն : Թազաւորաց իշխանութիւնը շատ մեծ էր՝ բարիք ընելու, ոչինչ էր՝ չարիք գործելու համար. միանգամայն կարգերով կանոններով ամփոփուած ու խելացի օրէնքներով ջափաւորուած էր. եւ ամեն պատանի՝ չարքաշութեամբ մեծցած, սաստկապահանջ վարժապետներու ձեռք մեծցած, ծանր ծանր աշխատանքներու սովբած, Քսենոփոնի ըսածին պէս՝ հացով կարով ու լախուրով սնած, անդադար գործունէութեամբ՝ հեշտախտութեան բոյներէն հեռու մնացած, իր պատանեկութիւնը կանցընէր այն ուսմունքները սովբելու որ անոնցմով կրնար լաւ կերպով հայրենեացը ծառայութիւն պաշտաւանութիւն ու առաջնորդութիւն ընել :

Բայց մարդիկ ամեն ատեն ու ամեն տեղ ծառոց պտուղներուն կրնամանին. կամաց կամաց կատարեցագործուէին ետքը, խիստ քիչ ատեն կը վայելէին իրենց հասունութիւնը, անկէց ետեւ կը սկսին ւարուիլ ու փտտիլ: Ամեն ազգ ալ մարդուս պէս իր ծերութիւնն ունի, միայն այս տարբերութեամբ՝ որ մարդուս անկարելի է չաւրուիլը, եւ կամ իր գարնանային զուարթութիւնը նորէն ձեռք բերելը. իսկ տերութիւններուն կարելի է, քէպէտ եւ դժուարին, լաւ օրէնքներով ազատ մնալ ւարուելէն ու փտտելէն. քերեւս կարելի ըլլայ նաեւ իրենց առաջին զօրութիւնը ձեռք ձգել:

Պարսկաստանը ապականող չարեաց սերմանիքը արդէն սկսեւ եին ծլիլ. հպարտութիւնն ու փառասիրութիւնը մոգերուն մէջ սկսեւ եր տարածուիլ. մեծամեծները մօքերնին դրեր էին քէ պատիւնին իրենց որդոցը անցընելու համար՝ ցեղին ազնուութիւնը բաւական է, իսկ ու կրթութիւն հարկաւոր չէ. շողոքորթ մարդիկ կրնայէին որ քաղաւորները խաբեն ու խաբխրեն. նախանձոտները կրնայէին որ գանոնք արդիւնաւոր մարդկանց դէմ գրգռեն. պատանիները դեռ ազատութիւնն ու պատերազմական քաջութիւնները կը սիրէին, բայց այն քաջութեանց համար պէտք եղած նեղութիւններէն կը փախչէին. իրենց իշխանաւորներուն հրամանները նեղանալով մը կըլսէին, եւ անոր ներհակ՝ սիրով մօտիկ կրնէին քանի մը կնամարդի ասորեստանցւոց վնասակար խրատներուն, եւ ամեն տեսակ կրթութենէ ձանձրացած՝ քանի որ Բաբելոնի հեշտութիւններուն պատմութիւնը կըլսէին, անիւ երբ պիտի ըլլայ որ մենք ալ անոնց հասնիք կըսէին:

Չանագան պարտուց կապերը կամաց կամաց կը քուլնային, եւ *հայրենիք* ու *առաքինութիւն* բառերը հիմունքին խօսքերու տեղ դրուելու կը սկսէին: Ամեն մարդ կրնայէր որ անոնց տեղը *փառք* ու *պատիւ* բառերը գործածէ. դրսուանց, իսկ ներսուանց *հարստութիւն* ու *զուարթութիւն*:

Այն ատենները կըրագաւորէր մեծին Կիւրոսի պապը Քեյգապատ (Աքեմենես). այս քաղաւորը սաստիկ վրէժխնդիր էր որ հին օրէնքները պահուին, հին սովորութիւնները չվերնան, եւ ինչ առաքինութիւններ որ իր ժողովրդեանը վրայ կուգէր տեսնել՝ անոնց օրինակը ինքը կուտար. իսկը միտքը իր հպատակներուն երջանկութիւնն էր. անաչառ էր՝ առանց խտտութեան, զբաւ էր առանց տկարութեան, վեհանձն էր առանց սեպարծութեան, խնայող էր առանց ազահութեան,

քաջ պատերազմող էր առանց փառասիրութեան, եւ իր ուժին ու զօրութեան հիմն արդարութիւնը դրած էր: Թագաւորական իշխանութեան հասարակ փառաւորութիւնքն ու զուարճութիւնքը մեծ բանի տեղ չէր դնէր. ընդ հակառակն միտքը դրած էր քէ քաղաւորութիւնը պաշտօններուն մէջ ամենէն ծանրն է, եւ քէ առանց առաքինութեան չկարենայ պիտի անոր ծանրութեանը դիմանալ:

Օր մը դարձաւ Սատրգ անունով մոգպետին ըսաւ քէ ամեն մարդ մէյմէկ պարտք ունի միայն կատարելու. իսկ ես ամենուն պարտքն ալ վրաս առեր եմ. տերութեան գործողութիւնը ինծի յանձնուած ըլլալով, ես ազգին մարդն եմ, ուստի ժողովուրդը իմինս չէ, ես ժողովրդեանն եմ, պէտք է որ ամեն տեսակ խնամք ցուցնեմ վրան, բոլոր ժամանակս անցընեմ անոր օգտին համար. ինչ բարիք որ պակսի իրեն, յանցանքը ինծի է. ինչ չարիք որ պատանի իրեն՝ պատճառը ես կըսեպուիմ. մէկ ժամ մըն ալ որ պարապ անցընեմ, ազգես գողութիւն մը ըրած կըլլամ. ժամանակս ինչպէս անցընելուս համար հաշիւ պիտի տամ քէ իմ ատենիս մարդկանց եւ քէ ապագայ սերնդոց. չեմ կրնար երբեք մոռնալ որ իմ ամեն մէկ օրս ազգիս պատմութեանը մէկ երեսն է:

Ասկէց հասկըցիր քէ սրջափ իրաւունք ունիմ ես արտմելու. Պարսկաստանի մէջ ամեն տեղ տկարութեան ու ապականութեան նշաններ կը տեսնուին. հազար շանք ընեմ՝ այս հոյակապ շէնքը օրէ օր փտտելու վրայ է, ատեն պիտի գայ որ պիտի կործանի:

Ջրաղաշտայ զրքէն սովրած եմ որ առաքինութիւնը տերութեանց ամբարնին է, իսկ մօլութիւնները անոնց քանդումն են: Բայց դուն, ով իմաստունդ մոգպետ, դուն որ աւելի ատեն ունիս ամեն բան հանդարտութեամբ մտածելու եւ անով ինծմէ ատելի կրնաս ճշմարտութեան մօտենալ, դուն որ լաւ կըճանչնաս քէ Արեմը (չար դելը) ինչ գէնքերով մեզի վնասներ կընացընէ, եւ մեծն Որմիզդ (բարւոյն պատճառը) ինչ միջոցներով բարիք կընէ, դուն ըսէ ինծի կաղաչեմ, քէ ինչով կրնամ ուզած բարեկարգութիւններս ի գործ դնել: Ախտից եւ մօլութեանց մէջ սրն է ամենէն ատելի տարածուածը, ամենէն ատելի վնասակարը, ամենէն ատելի ժողովրդոց ոյժը՝ կենդանութիւնը՝ երջանկութիւնը փճացընողը. մէկ խօսքով, կուգեմ հասկընալ քէ սր մօլութիւնն է որ մէկպնտնց աղբիւրն է, ուստի եւ պէտք է որ անոր դէմ

շտկենք բոլոր մեր ջանքն ու աշխատանքը :

Տէր արքայ, ըսաւ Սաւորգ, ինչպէս որ Մինր աստուածը աշխարհս իր լուսովը կը լուսաւորէ, այսպէս ալ մեծն Որմիզդ իր իմաստութեամբը քու միտքդ կը պայծառացնէ . եւ քե որ քեզի յաջորդող քաղաւորները քեզի նման ըլլային, հարկ չէր ըլլար որ ըսա հին սովորութեան՝ պալատի իշխաններէն մէկը ամէն առաւօտ երբար զիրենք արբնցրէր ու ըսէր քե « Ելիր, ու Որմիզդին քեզի յանձնած պաշտօնն ու պարտքերը լաւ կատարելու նայի : »

Բնութեան մեծամեծ գաղտնիքներուն ամէնն ալ գիտես . գիտես որ այս աշխարհս հրապարակ մըն է՝ ուր անդադար կը պատերազմին իրարու հետ խաւարն ու լոյսը, ջարն ու բարին, մոլութիւնն ու առաքինութիւնը : Բարեբարոյ քաղաւորին կեանքը անդադար պատերազմ է ընդդէմ մոլութեանց . բայց փութ տեղը կը պատերազմի՝ քե որ բոլոր ոյժը անոնց ամենուն աղբիւրն եղած մոլութեան դէմ ջղարձընէ :

Մարդկային ազգը քանդող սկզբունքներուն շատը այնպէս խառնուած են զինքը պահպանող սկզբանց հետ որ շատ ճարտարութիւն եւ մեծ խոհեմութիւն պէտք է՝ որպէս զի անոնց զարեմ ըսելով՝ ասոնց վնաս չհասցընես : Ամէն բանի մէջ զգուշանալու կտորը չափազանցութիւնն է . խիստ քիչ առաքինութիւն կայ որ չափազանցութեան երթալուն պէս մոլութիւն չդառնայ . քիչ մոլութիւն ալ կայ որ երէ չափազանցութիւնը վրայէն վերցընէ՝ տակը առաքինական ու օգտակար բան մը չգտնես . օրինակի համար, ազնուական մտածութիւնները քե որ չափազանցութեան տանիս, ոյժդ բռնութիւն կը դառնայ . բարի նախանձը՝ չար նախանձ . գրասիրութիւնը տկարութիւն, քաջութիւնը յանդգնութիւն . մինչեւ չափազանց արդարութիւնն անգամանիրաւութիւն կը դառնայ : Դարձեալ, քե որ կիրքերը չափաւորելու տեղ ուզես ջնջել վերցընել, եւ ազահութեան դէմ սաստիկ ատելութիւն ունենայե՞ր՝ հարստութեան փափաքը բոլորովին մարել ուզես, ամէն տեսակ ճարտարութիւն կը մեռցընես . քե որ ինչ եւ իցէ փառամոլութիւն վերցընել ուզես, հետք մէկտեղ այն ազնիւ փառասիրութիւնն ալ կը ջնջես՝ որով մեծամեծ գործողութիւններ կը կատարուին, եւ մեծամեծ մարդիկ՝ մեծամեծ հաւճարներ դուրս կեցնեն :

Երէ կարելի ըլլար՝ զուարճութիւններն ու հեշտութիւնները չափաւորելու տեղ՝ աշխարհիս

երեսէն վերցընել, մարդս կենաց վրայ ունեցած անոյշ սերը կը կորսնցընէր . նոյն իսկ հպարտութիւնն անգամ քե որ չափազանց կերպով վար զարնուի, մեծապէս վնաս կընէ այն վնեմ ու օգտակար զգացման՝ որով ամէն մարդ իր պատիւը կը ճանչնայ, գերութիւնը կատէ եւ ազատութեան պաշտպանութիւն կընէ :

Ապա ուրեմն հարկ է որ օրենսդիրը, խրատատուն, քաղաւորը, արեւելքի իմաստնոց մէկուն՝ այսինքն Կոնփուկիոսի պէս՝ միշտ այն միջին տեղը փնտռէ յորում է ճշմարիտ իմաստութիւնը . մարդկային խառնափնդոր կիրքերուն վրայէն վնասակար կտորները միայն վերցընէ, եւ անոր ներհակ՝ ինչ աղէկութիւններ որ կան անոնց մէջ՝ մասնաւորաց երջանկութեանն ու հասարակաց բարւոյն ձեռնտու՝ ծաղկեցընէ :

Թեպէտ եւ այսպէս մեր ամէն յատկութիւններն ալ խառն են ի բարւոյ եւ ի չարէ, տակայն այս ալ ճշմարիտ է քե մէկ մոլութիւն մը կայ՝ Արհմին չար ծնունդ՝ որ մէկալ ամենուն աղբիւրն է եւ բոլոր առաքինութիւններն ալ կը բռնաւորէ : Այս աշխարհաւեր մոլութիւնը չար դիւին իրացընէ յուռութւններն է . անով է որ իր վնասակար գորութիւնը կը բանեցընէ : Եւ այս զարշելի մոլութիւնը անձնասիրութիւնն է . անիկայ է մի միայն պատճառ մարդկանց արուելուն եւ ազգաց ու ժողովրդոց մեռնելուն :

Որմիզդի մեծ կատարելութիւնն է միաբանել հաւաքել ու կարգաւորել, անով կենդանութիւն տալ .

Արհմին վարպետութիւնն է բաժնել՝ քակտել, ու անով մեռցընել :

Բարւոյն պատճառը ամէն բարիք ամենուն վրայ տարածել կընայի .

Չարին պատճառը ամէն բան մասնաւորաց վրայ ամփոփելու կաշխատի :

Մէկուն նպատակը կարգ ու կանոն է, մէկալինը անկարգութիւն :

Բոլոր աշխարհքս պահպանողը, բովանդակ շնչաւորաց կենդանութիւն տուողը՝ մէկ սկզբունք մըն է միայն, այսինքն Որմիզդին անոնց ամէն մասանցը մէջ դրած համաձայնութիւնը, որով ամէնքն ալ կը զիմեն դեպ ի մէկ կեդրոն մը հասարակաց, մի եւ նոյն վախճանին կը ծառայեն :

Որ եւ իցէ արարած այն առեւեր միայն կարուի՝ երբ որ զինքը բաղկացընող կտորները նոյն նպատակին դիմելէն կը դադարին, ու չեն կրնար հասարակաց բարւոյն եւ իրենց գոյութիւնը պահ-

պանկու աշխատիլ. ուստի բաժանմամբ ամեն բան կը փճանայ. մարդիկ բարոյական անձնասիրութեամբ, ժողովուրդք ալ քաղաքական անձնասիրութեամբ կը կորսուին :

Ո՛ր բանն որ ընդհանուր կարգաւորութեան համաձայն է՝ առաքինութիւն է. ինչ որ անկեց կը հեռանայ, ինչ որ անոր վնաս ընել կուգէ՝ մոյութիւն է. եւ կարելի է բարոյական սանդուղք մը շինել՝ ինչպէս որ պէտք է աստիճան աստիճան բաժնուած, ամենէն զերազանց առաքինութենէն սկսելով մինչեւ ամենէն վնասակար մոյութիւնը :

Թէ առաքինութիւնները եւ թէ մոյութիւնները որչափ աւելի որ մօտենան կամ հեռանան արարչական զօրութենէն, ամենայն բարութեանց աղբիւրէն, հասարակաց կարգաւորութենէն, մէկ խօսքով՝ Որմզդի իշխանութենէն, այնչափ լատարուած կըլլան իրենց տեղերը :

Այն բարերար հոգին՝ առաքինութեանց մէջ ամենէն զերազանցը՝ այսինքն հասարակաց սէրը անհուն կերպով մը ունի. այս հասարակաց սէրը իր իսկութիւնն է, ինչպէս որ Արհմին իսկութիւնն ալ անձնասիրութիւն է...

Այսպէս ալ առաքինութեանց մէջ ամենէն աւելի մեր միտքը բարձրացընողն ու մեր հոգին վառողը այս ընդհանուր բարեկարգութեան ու մարդկութեան սէրն է. բայց քիչ մարդ կայ որ այն գրեթէ աստուածային կատարելութեան աստիճանին հասնի... Ուստի եւ ամէն տեղ մէյմէկ կիսաստուած սեպուեցան այն դիւցազունքն որ իրենք զիրենք ամէն տեսակ վտանգի մէջ կը դնէին՝ որպէս զի հրեշներն ու աւագակները աշխարհիս երեսէն վերցընեն. այն իմաստուններն որ բնութեան գաղանիքները հասկընալու ետեւէ կըլլային՝ որպէս զի զմարդիկ կերակրեն, կրբեն, լուսաւորեն, վարժեցընեն մէկգմէկ սիրելու, իրարու հետ միարանելու, եւ բնութեան տեղը արդարութիւն բանեցընելու :

Ո՛ր էր թէ մեր հին սկզբունքներէն չհեռանայինք, ու բաղդն ու յաղորդիւնը մէյմէկ աստուածներու տեղ դնելուս՝ զբասիրութիւնն ու առաքինութիւնը մէյմէկ երկնային եակներ համարէինք, եւ այն խելացի ու խոնարհամիտ մարդկանց միայն ընծայէինք մեր պատիւներն որ աշխարհքէ աշխարհք կեբքան՝ օգտակար գիտեր գտնելու եւ տարածելու, մարդկանց վիճակը լաւցընելու, աղքատանոցներն ու հիւանդանոցները բարեկարգելու համար, եւ մինչեւ այն մարդկանց

բնակարանը առողջ ընելու որ սխալմամբ կամ չարութեամբ յանցաւոր գտնուելով՝ ըստ օրինաց դատաւարաւորուած են բանտ դրուելու. անոնց ալ սխալմունքն ու չարութիւնը որչափ անգամ իրարու հետ կը շփոթեն մարդիկ :

Թէ որ մահկանացուք այսչափ պակասաւոր չըլլային ու կարող գտնուէին այս պարզ ու գերագոյն առաքինութիւնը ճանչնալու, սիրելու եւ ի գործ դնելու, հասարակաց սիրոյն զօրութեամբը բոլոր մարդկային ազգը կըլլար մի միայն ժողովուրդ, մի միայն օրենքի տակ, եւ աշխարհս արիւնջուայ չէր ըլլար անմիարանութեամբ ու պատերազմով որ անձնասիրութեան բերած սոսկալի պատիժներն են :

Բայց գեշը այն է որ մենք այլ եւ այլ ազգեր բաժնուած ենք. ամէն ազգ մէյմէկ զատ զատ էակ՝ մէյմէկ քաղաքական մարմին ձեւացեր է. ուստի առաքինութեանց մէջէն երկրորդը միայն, այսինքն *հայրենասիրութիւնը* կըլլարմարի իրեն, եւ առանց անոր այլ եւ այլ մասերը իրարու հետ չեն կապուիր, ազգին պահպանութեանը համար չեն աշխատիր, զինքը զօրաւոր, երջանիկ ու կենդանի չեն ըներ :

Այս զգացմունքը, որ ուրիշ ազգաց նայելով՝ արդէն *անձնասիրութիւն* մի է, ամէն մէկ ազգի համար առաջին առաքինութիւն կը դառնայ :

Քանի որ այս սրբազան կրակը վառ է, ազգը ազատ, գործունեայ ու զօրաւոր կըլլայ. ամէն տեսակ անձնական շահերը հասարակաց օգտին հետ կը խառնուին. ամէն մարդ օրենքը ամուր կըրօնէ՝ իբրեւ կամք հասարակաց. հասարակաց հաւանութիւնը անսահման ոյժ եւ կարողութիւն կուտայ տերութեան՝ որ ամենաւն կարծեացը համաձայն կերպով կը վարուի, եւ անիրաւութիւնը համաձայն կերպով կը վարուի, եւ ոչ ժողովրդաց վրայ բռնութիւն բանեցընել, երբոր մէկ մարդու մը միայն եղած անիրաւութիւնն ալ ամէն մարդ կը զգայ ու կըցաւի : Այն ատեն հասարակաց ինքնիշխանութիւնը անխախտելի կերպով կը հաստատուի, եւ դրսի ոյժ մը չմնար որ կարող ըլլայ անոր վնասել՝ երբ որ նշան մը տրուելուն պէս՝ անոր պաշտպանութեանը կը դիմեն՝ ոչ միայն զօրքը, այլ եւ ամբողջ ժողովուրդ մը :

Այս օգտաւետ սկզբունքով, այս հասարակաց առաքինութեամբ, այս հայրենասիրութեամբ է ահա որ Պարսիկները մինչեւ հիմա երջանիկ, զօրաւոր ու պատուաւոր են, իրենց ազատու-

քիւնը պահեր են ներսէն, իրենց ապահովութիւնն ալ դրսի բշխամիներէն. ասով իրարու հետ կապուած՝ կրցեր ենք այնչափ զօրանալ որ Սկիւրացիները վաներ, Ասորեստանեայց դէմ կեցեր ու Մարաց յաղթեր ենք... :

Քանի մը ազգեր կան, ինչպէս եգիպտացիքն ու Հնդկները, որ առանց հայրենասիրութեամբ վառուած ըլլալու ալ ազգութիւնին չեն կորսընցուցած, մանաւանդ քեւ ռոժամանակեայ փայլում մըն ալ ունին : Բայց այնպիսի ազգաց վիճակը խեղճ, քշուած ու անստոյգ է : Իրենց կենդանութիւն տուողը հասարակաց հոգին չէ, հապա այլ եւ այլ կարգի, աստիճանի եւ վիճակի հոգին է...

Երբոր հասարակաց հոգին ազգի մը մէջէն օրէ օր կը պակսի եւ հայրենասիրութիւնը կը մարի, այն ազգը կրնայ դեռ իր խեղճ վիճակովը քաշ գալ՝ քանի որ ընտանեկան հոգին անոր մէջ քիչ մը բարոյական զօրութիւն ունի. բայց բանը հոն հասնելէն ետեւ՝ շատ դժուար է որ վերջին աստիճանի անձնասիրութիւն մը վրայ ջնասնի ու ազնուական զգածմունքներուն մնացորդներն ալ չփճացնեն : Տերութիւն մը իր ամբարեան կապը կորսընցընելէն ետեւ պէտք է որ կործանի. զատ զատ մնացած գերդաստանները չեն կրնար իրենք զիրենք պաշտպանել, ամենքն ալ գերութեան ու անարգութեան մէջ կիյնան. եւ ո՛ր որ հասարակաց առաքինութիւնը կը դադրի՝ հոն քիչ ատենէն մասնաւորաց առաքինութիւն ալ չմնար :

Երբոր ազգ մը այն աստիճանի խեղճութեան մէջ կիյնայ որ ոչ հասարակաց սէր կը մնայ, ոչ հայրենասիրութիւն, ոչ հասարակաց օգուտ, ոչ միաբանական հոգի եւ ոչ ընտանեկան հոգի, չար հոգւոյն յաղթանակը կատարեալ կը ըլլայ. բարի հոգւոյն միացուցած բաներուն ամենն ալ քաղաքական անձնասիրութեամբ բաժնուած կը գտնուին... :

Ասոնք են անա, տէր արքայ, անձնասիրութեան սոսկալի վնասները. կը տեսնես որ այս մոլութիւնը ամենէն աւելի գեղն է, եւ այս աշխարհաւեր հրեղին դէմ պէտք է շտկես բոլոր ոյժով :

Աղէկ որ դեռ պատճառ չունինք վախճալու քեւ պիտի յաղթուինք անկեց. բայց հիմակուրէն

ալ սկսեր են մէջերնիս անձնասիրութեան ծիւերը տեղ տեղ տեսնուիլ. ուստի պէտք է փութանք որ ջնջենք վերցընենք զանոնք : Դեւը առանձնական շահը գենք առեր է իրեն՝ զմեզ կործանելու համար. նոյն գենքը մենք ձեռք առնունք՝ ինքզինքնիս ազատելու համար. անոր դէմ դարձուր դուն ալ իր գենքը, եւ ամենայն առանձնական շահերը հասարակաց շահուն հետ միացուր :

Քու ձեռքդ է ամեն բան. վարձատրութիւն, պատիժներ, պատիւ, պարտաւ, ամենն ալ բազաւորական արքունէն կեցեն. ճարտար բազաւորը ինչ որ ուզէ կրնայ ընել. բայց պիտի նայի որ լոյսը տարածէ, չէ քեւ մարէ, եւ հասարակաց հոգին ոչ երբէ արգելք՝ այլ իրեն հաստատութիւն ու նեցուկ սեպէ... :

Քեյգապատ Սատրգին խրատը պահեց, հասարակաց կարծիքը զօրացուց. անով իր հպատակաց բարքը շտկուեցաւ, ազատութիւնը զօրացաւ, բազաւորութիւնը հաստատուեցաւ, եւ անձնասիրութիւնը անարգուեցաւ : Տեսան Պարսիկներն որ իրենց զօրութիւնը օրէ օր աւելցաւ, եւ մեծն Կիրոս այնպիսի ազատ ժողովրդեան մը գլուխ կեցած՝ տէր եւ օրէնսդիր եղաւ Սաիոյ :

Իմաստութեամբ տէրութիւններ կը կանգնուին, հասարակաց հոգւով կը պահպանուին, անձնասիրութեամբ կը կործանին :

ՍԷԿԵՐԸ :

Ազգի մը մէջ հասարակաց խեղճութիւնը որչափ որ շատ ըլլայ, հասկըցիր որ անձնասիրութիւնն ալ այնչափ աւելի տիրած է մէջը :

Եստեան գարշելի մոլութիւնը մասնաւորաց ու ընկերութեանց ամենէն աւելի վնասակար պատկաւութիւնն է :

ՍԹԱԼԷ :

Անձնասէրը ոչ ումէք սիրելի կրնայ ըլլալ. ապա ուրեմն անձնասիրութիւնը բարոյական անձնասպանութիւն մի է :

ԿԱՍԹՈՆ :